

In memoriam

DRAGO PAHOR

Z njim sem se srečaval v ljubljanskih znanstvenih ustanovah, še zlasti na svojem delovnem mestu v Inštitutu za narodnostna vprašanja in kasneje v Slovenskem šolskem muzeju. V spominu ga bom ohranil sklonjenega nad delovno mizo, polno zgodovinskega gradiva, ki ga je skupaj s svojo ženo proučeval marljivo kot mravlja.

Zavzeti in skrbni raziskovalec primorske zgodovine Drago Pahor je svoje življenje začel in sklenil v Trstu. Njegova življenjska pot je bila značilna za razburkano obdobje 20. stoletja na primorskih tleh. Zrasel je v ozračju avstro-ogrškega Trsta, ki je Slovencem odmerjal zelo malo pravic, se šolal v zasebni šoli Družbe sv. Cirila in Metoda, kot dijak, učiljišnik in kasneje kot učitelj ter javni delavec pa okusil ves bes italijanskega fašističnega raznarodovalnega nasilja. Kot mnogi njegovi rojaki je okušal trdi kruh emigrantskega življenja v kraljevini Jugoslaviji, ko je učiteljeval na Sv. Planini nad Trbovljami in v Trbovljah. Nemški okupator ga je pregnal v Srbijo, od koder se je vrnil in šel v partizane. Slovenski narodnoosvobodilni svet ga je poslal na Primorsko, kjer je imel pomembne položaje v partizanskem šolstvu. Med drugim je bil šolski nadzornik v srednjeprimorskem okrožju.

Osvoboditev ter povratek v Trst sta pomenila začetek novega plodnega obdobja v Pahorjevem življenju. Maja 1945 je postal šolski nadzornik slovenskih osnovnih šol v Trstu v težavnih razmerah obdobja Zavezniške vojaške uprave. Istočasno je opravljal politično funkcijo referenta za slovensko šolstvo pri Mestnem osvobodilnem svetu za Trst. Septembra 1946 je bil razrešen službe nadzornika, referent pa je ostal vse do razpustitve sveta ob podpisu mirovne pogodbe z Italijo leta 1948. Dve leti je bil tajnik Slovensko-hrvaške prosvetne zveze, nato do konca leta 1952 načelnik Odseka za zgodovino in etnografijo pri aNrodni in študijski knjižnici v Trstu. Ko so morali odsek zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ukiniti, je postal z novim letom 1953 upravnik Slovenskega dijaškega doma v Trstu. Leta 1965 je prevzel vodstvo arhiva Slovenske kulturno-gospodarske zveze, naslednje leto pa je postal spet načelnik Odseka za zgodovino in etnografijo, leta 1973 pa po reorganizaciji Narodne in študijske knjižnice načelnik Odseka za zgodovino vse do leta 1978.

Delo v službi je moglo zapolniti le del Pahorjevega življenja. V njegovo življenjsko pot je vtakano tudi javno, prosvetiteljsko, publicistično in znanstveno delovanje. Že kot otrok je bil vključen v škedenjsko sokolsko društvo, deloval je v dijaških in mladinskih slovenskih društvih v Julijski krajini, v Jugoslaviji pa v emigrantskih in sokolskih organizacijah, kot voditelj skavtov in gozdovnikov. Na svojih delovnih mestih je razvijal tudi široko izvenšolsko kulturno in prosvetiteljsko dejavnost.

Po vojni je v Trstu bil trd boj s Prosvetnim uradom Zavezniške vojaške uprave za upravno avtonomijo slovenskega šolstva, deloval na prosvetnem področju, skrbel za organizacijo otroških počitniških kolonij in pri organizaciji velikih telovadnih nastopov. Vodil je ekskurzije dijakov in prosvetnih društev, ustanovil taborniško organizacijo »Rod Modrega vala«, ves povojni čas pa se boril za pravice slovenske manjšine v šolstvu in na drugih področjih.

Izredno bogato je bilo njegovo publicistično delo, ki ga je začel že v dijaškem listu tolminskih učiteljišnikov »Naše delo«, nadaljeval v primorskih legalnih in ilegalnih glasilih, v emigrantskem listu »Istra«, po osvoboditvi pa še zlasti v »Primorskem dnevniku«. Urejeval je pet periodičnih publikacij, med njimi mesečnik za književnost in kulturna vprašanja »Razgledi«, »Vestnik celjske sokolske župe« ter »Jadranski koledar« ter zbornike »Za srečo naših otrok« (1953), »Čitalnica v Škedenju 1868—1968« (1968), »Prosvetni zbornik 1869—1968 (1970) in »Boj za svobodo« (1975).

Pozornost nas zgodovinarjev velja še zlasti njegovemu znanstvenemu delu, ki je bilo usmerjeno zlasti v študij in objavljanje razprav o slovenskem šolstvu na Primorskem. Obravnaval je zlasti začetke slovenskega šolstva v Trstu ter šolstva »Družbe sv. Cirila in Metoda« v Trstu in pa obnovo slovenskega šolstva na Primorskem v medvojnem in povojnem času. Njegovo zadnje delo o delovanju slovenskega šolstva na Tržaškem v času Zavezniške vojaške uprave je na žalost ostalo nedokončano.

Tisti, ki smo ga bolje poznali, vemo, kako skrbno je zbiral in hranil zgodovinsko gradivo in kako pazljivo in potrpežljivo ga je proučeval. Vemo tudi, kako je znal krepiti znanstvene stike med tržaškimi in ljubljanskimi zgodovinskimi ustanovami, kako si je prizadeval pritegniti sodelavce za proučevanje primorske zgodovine, kot tudi, da na svoje delovne obiske v Ljubljano nikoli ni prihajal praznih rok, pač pa je vedno prinašal s seboj slovenske zamejske publikacije in gradivo za tamkajšnje zgodovino. V Slovenskem šolskem muzeju se je n. pr. tako po njegovi zaslugi nabral kar precejšen fond arhivskega gradiva o medvojnem in povojnem primorskem šolstvu.

Plodno in polno življenje Draga Pahorja se je izteklo, naprej pa bo živel v spominu vseh tistih, ki spoštujemo in cenimo njegovo delo, v vsakem najmanjšem člančiču, v vsakem dokumentu, ki ga je ohranil prihodnjim rodovom.

Andrej Vovko

NAJPOMEMBNEJŠA ZGODOVINSKA DELA DRAGA PAHORJA

Celotno bibliografijo znanih Pahorjevih del je objavila njegova žena Minka Pahor v Jadranskem koledarju za leto 1981 na straneh 158—186. Bibliografija je nepopolna posebej do leta 1941, to pa zlasti zato, ker je pokojni Pahor objavjal veliko člankov v ilegalnih primorskih časopisih.

- Pregled razvoja osnovnega šolstva na zapadu slovenskega ozemlja. Zbornik Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1970, str. 235—337.
- Začetek osnovnega šolstva v tržaški okolici. Stodevetdeset let škedenjske šole. (Ponatis iz Primorskega dnevnika). — Založništvo tržaškega tiska, Trst, 1971, 14 str. (Skupaj s sinom Samom Pahorjem)
- Prispevki k zgodovini obnovitve slovenskega šolstva na Primorskem 1943—1945. Založništvo Tržaškega tiska, Trst, 1974, 126 str.
- (D. M.), Slovenstvo Miljskih hribov. — Jadranski koledar za leto 1954, Trst, str. 125—126.
- 10 let Dijaškega doma in obnovitve Dijaške matice. — Jadranski koledar za leto 1965, Trst, str. 88—90.
- Ob 50-letnici ustanovitve Učiteljskega društva za Trst in okolico. — Jadranski koledar za leto 1956, Trst, str. 107—110.
- 70 let prvega slovenskega šolskega zavoda v Trstu. — Jadranski koledar za leto 1958. Trst, str. 118—128. (O šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu)
- Slovenski dijaški dom v Trstu. — Jadranski koledar za leto 1961, Trst, str. 85—88.
- Obnova slovenskega šolstva na Tržaškem. — Jadranski koledar za leto 1965, Trst, str. 73—80.
- Gradivo k vprašanju šolstva v Beneški Sloveniji. — Jadranski koledar za leto 1966, Trst, str. 56—71.
- Prosvetno delo v Škednju in na Kolonkovcu od »Slovenske vile« do naših dni. — Čitalnica v Škednju 1868—1968. Brošura ob stoletnici škedenjske čitalnice, Trst, 1968.
- Tisk za šole med NOB na Primorskem. — Jadranski koledar za leto 1971, Trst, str. 97—104.
- Katinara je dobila prvega učitelja pred stoosemdesetimi leti. — Jadranski koledar za leto 1972, Trst, str. 116—120.
- Odmevi bazoviških žrtev v slovenski umetnosti. — Jadranski koledar za leto 1973, Trst, str. 103—115.
- Franc Segulin-Boro svetel lik borca za svobodo. — Jadranski koledar za leto 1975, Trst, str. 116—122.
- Škedenj v dneh vstaje aprila 1945. — Zbornik Boj za svobodo. Ob 30-letnici zmage na nacifašizmom izdala Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino, Trst, 1975, str. 11—129.
- Kdo je izdal Luigija Frausina? — Goriški letnik, zbornik Goriškega muzeja, Gorica 1976, str. 182—191.
- Iz svojih vstajamo moči. — Jadranski koledar za leto 1970, Trst, str. 87—91.
- (O vrtcu Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu)
- O ljudskošolskih učnih načrtih zavetniške vojaške uprave (1945). — Goriški letnik, zbornik Goriškega muzeja, Gorica, 1979, str. 275—281.
- Naše korenine v ledinah. — Jadranski koledar za leto 1979, Trst, str. 104—106.
- Kdaj je bila ustanovljena šola v Križu. — Jadranski koledar za leto 1979, Trst, str. 169—173.
- Štirim z bazoviške gmajne. Ob 50-letnici njihovega žrtvovanja. — Jadranski koledar za leto 1980, Trst, str. 89—93.

Andrej Vovko